

THE FORGOTTEN HOLOCAUST: COMPENSATION FOR ROMA PEOPLE, VICTIMS OF DEPORTATION DURING WORLD WAR II

Florinela Giurgea

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: This paper follows the action of Roma leader Ion Cioabă and the Romani Union in order to obtain compensation from German authorities, in the early 80s, for Roma people, victims of deportation in Transnistria during World War II. The negotiation with German authorities is analyzed, as well as the arguments regarding the intent - a rasial policy, international lobby for this subject, and the relation with national authorities – the Ministry of Internal Affairs and the Security. Beyond this subject's timeline evolution, the applications which were sent restore a tragic picture, involving thousands of Romas during 1942-1944.

Keywords: Romas, Holocaust, compensations, German authorities, Ion Cioabă

Problema acordării de compensații romilor victime ale deportării în Transnistria în timpul celui de Al Doilea Război Mondial s-a pus începând din anii '60 ai secolului trecut, după apariția unei legi prin care statul vest-german acorda despăgubiri persoanelor care au căzut victime persecuțiilor naziste, a fost reluată în anii '70-'80 de către bulibașa Ion Cioabă – inițiativa sa având loc la îndemnul Uniunii Internaționale a Romilor, dar și cu sprijinul interesat al Securității statului - și este încă de actualitate.

În primul caz, în cadrul operațiunii „Recunoștința”, Securitatea statului s-a implicat adunând și transmițând părți germane, prin Ambasada de la Köln, în martie 1971, cereri de despăgubiri de la nu mai puțin de 155.126 de persoane, de toate etniile - români, germani, evrei, romi, care se declarau victime ale persecuțiilor naziste din România și care cereau despăgubiri în valoare totală de circa 180 de milioane de mărci germane. Din păcate, cel puțin una dintre aceste cereri era o invenție totală. Partea germană a descoperit în mai 1971 un dosar întreg falsificat cu ajutorul Departamentului de Informații Externe – al lui Kohn Noe Zenob, nume de cod Mayer. Ca urmare a unei astfel de decredibilizări, Ministerul de Finanțe vest-german a decis stoparea demersurilor pentru despăgubirea tuturor solicitanților din RSR, în mai 1971 fiind închise negocierile cu partea română în acest sens. (Autoritățile vest-germane au comunicat permanent că doresc ca reglementarea problemei despăgubirilor să fie făcută numai printr-un acord de la stat la stat, România urmând să stingă orice alte pretenții pe viitor; pe de altă parte, cele din RSR au insistat ca problema despăgubirilor să fie legată de cea a pensiilor; însă, mult mai important, în 1969, declarația guvernului Brandt-Schell recunoștea existența a două state germane, moștenitoare ale celui de al Treilea Reich, astfel că *“RFG a părăsit principiul reprezentării totale”*, consecințele fiind valabile și pentru țările terțe, inclusive în problema despăgubirilor, pe care autoritățile vest-germane se declarau în mai 1971 gata să o studieze, fără a se angaja în vreun fel în soluționare; de altfel, într-onotă de convorbiri între ambasadorul român Constantin Oancea și secretarul german de stat Paul Frank din 1971, din perioada pregătirii vizitei președintelui federal Gustav Heinemann în România, se arată că reprezentantul german a arătat că

“drept contrapondere față de imposibilitatea discutării și onorării despăgubirilor, guvernul federal nu exclude posibilitatea realizării cu țările în cauză a unei cât mai strânse cooperări economice de perspectivă (s.m.)¹”.

“În arhivele din Germania, se găsesc astăzi 27 de containere de documente privind despăgubiri de război pentru victime ale persecuțiilor naziste din România, a căror analiză a fost întreruptă după ce statul comunist a încercat să înșele autoritățile federale. Adevăratele victime ale acestor mașinațiuni sunt cele 155.126 de persoane care nu au avut niciodată șansa să-și prezinte cazurile și să ceară reparații pentru suferința lor”².

Demersurile pentru obținerea de despăgubiri pentru victimele romi ale deportării în Transnistria au fost reluate în anii ‘70-‘80, pe fondul intensificării acțiunilor organizațiilor Roma și Sinti în acest sens, derulate la nivel european. De această dată, principalul exponent a fost liderul rom Ion Cioabă, bulibașa din Sibiu, sprijinit de colaboratorul său apropiat, sociologul Nicolae Gheorghe, dar și – cel puțin în prima fază - de autoritățile comuniste interesate de intrarea de valută în țară. Acțiunile lui Ion Cioabă – el însuși deportat în Transnistria, pe când avea 8 ani - pentru obținerea de despăgubiri de la statul vest-german, pentru persecuțiile suferite de romi în timpul celui de Al Doilea Război Mondial au avut loc la îndemnul Uniunii Internaționale a Romilor, care avea contacte frecvente cu Ion Cioabă – acesta fusese ales membru în Prezidiul Uniunii Internaționale a Romilor în 1981 - dar și sub îndrumarea strictă a Securității, cu care Ion Cioabă (“Pițu”, “Florescu”) se afla în relații strânse.

În culegerea de documente reunite sub titlul *Romii și regimul comunist din România. Marginalizare, integrare și opoziție* (2017), cercetătoarea Manuela Marin califică relația lui Ion Cioabă cu Securitatea drept obedientă. Astfel, Ion Cioabă *“participa cu regularitate la întâlnirile Prezidiului, la cele ale congreselor internaționale ale romilor și l-a primit, cel puțin în trei rânduri, în România pe președintele Uniunii Internaționale a Romilor, avea acces la documentele interne ale organizației, era la curent cu prioritățile sale de activitate, fiind bine informat și asupra problemelor și conflictelor care au subminat desfășurarea activității sale în perioada anilor 1980. Despre aceste aspecte, Ion Cioabă informa organele de Securitate, înaintând rapoarte detaliate privind discuțiile purtate cu prilejul întâlnirilor sau al vizitelor în România a conducătorilor Uniunii Internaționale a Romilor. Totodată, el înainta aceleași Securității copii după materiale primite de la Uniunea Romilor și după textul intervențiilor pe care urma să se țină în cadrul ședințelor organizației”³. Documentele Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității publicate de cercetătoarea amintită relevă atât relația lui Ion Cioabă cu autoritățile din țară – Ministerul de Interne și Securitatea, prin Direcția de Informații Externe, cât și implicarea sa în negocierile cu autoritățile germane, argumentele prezentate, că a fost vorba de o politică motivată rasial, precum și lobby-ul pe care l-a făcut pe plan internațional.*

Într-o notă a Inspectoratului Județean Sibiu de Securitate datată 18.10.1986, Ion Cioabă este descris ca *“liderul (bulibașa) pe toată țara al Țiganilor corturari-căldărari și totodată lider al zonei Sibiu”*, recunoscut ca lider național de *“Uniunea Mondială a Romilor care la congresul al 3-lea l-a ales membru al Prezidiului”*. (Congresul respectiv, desfășurat Göttingen în mai 1981, a luat în discuție un punct nevralgic al luptei activiștilor romi din acea perioadă: *“asasinarea de către fasciști a 500.000*

¹ în Manuela Marin, *Romii și regimul comunist din România. Marginalizare, integrare și opoziție*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, vol. II, p. 393.

² Mădălin Hodor, *Securitatea și problema despăgubirilor de război*, partea a III-a, în *Revista 22*, 16.06.2015, <https://revista22.ro/56768/56768/70252077/mciuca-lui-dragnea.html>, accesat în 08.05.2018.

³Manuela Marin, *Romii și regimul comunist din România. Marginalizare, integrare și opoziție*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, vol. I, p. 89.

țigani și se va cere despăgubiri pentru țiganii uciși de la R.F. Germania”⁴. După acel congres, Germania a admis la nivel politic Holocaustul romilor.)

Ion Cioabă – unul dintre pușinii lideri romi din România invitat la congres, este descris ca fiind un element de încredere, care “*nu este pretabil la acțiuni care să afecteze interesele statului*”, pe care autoritățile comuniste chiar se puteau baza, din moment ce era folosit ca sursă, și ale cărui legături personale cu străinătatea, dar și ale altor membri ai familiei erau apreciate:

“De mai mulți ani colaborează cu organele de securitate și nu a întreprins nici o acțiune în calitate de reprezentant al țiganilor fără acordul nostru sau al altor organe de stat competente. (...) Cioabă Ioan este singurul din zona Sibiu care a primit invitația oficială să participe la Congresul mondial al romilor. Din unele informații neverificate, acesta, la rândul său, ca membru al Prezidiului Uniunii Mondiale, a trimis invitații și unor lideri zonali din țară. În cazul că ar fi participat la congres, Cioabă Ioan era hotărât să se mențină pe vechea linie de a prezenta pozitiv situația țiganilor din România, fără a face propuneri care să lezeze interesele statului nostru, dar dacă va fi condamnat nu va mai putea lua parte”⁵.

Timp de mai mulți ani, Ion Cioabă a luat parte, în această calitate, de membru ales în Prezidiul Uniunii Mondiale a Romilor, la reuniunile internaționale ale reprezentanților acestei etnii și a găzduit la rândul său liderii organizației, informând, de fiecare dată, Securitatea statului, care îi orienta practic acțiunile. În fondul din arhiva CNSAS publicat de Manuela Marin se regăsesc nu numai informații de la și despre Ion Cioabă, ci și invitațiile primite de acesta la diverse reuniuni internaționale, care relevă punctele de interes ale mișcării internaționale a romilor, între care nu lipsește problema despăgubirilor cerute de la statul vest-german pentru persecuțiile îndurate de romii din Europa în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. (De altfel, preocuparea lui pentru obținerea de despăgubiri pentru romii deportați în Transnistria era mai veche: într-o notă a Inspectoratului Județean Sibiu de Securitate, privind aprobarea deplasării lui Ion Cioabă la o întrunire a Uniunii Internaționale a Romilor, care urma să aibă loc în aprilie 1984 la Geneva și să ia în discuție problema despăgubirilor pentru romii deportați în cel de Al Doilea Război Mondial, se arată că acesta “*în perioada 1970-1972, sub controlul organelor de securitate a organizat întocmirea de dosare pentru fiecare țigan din țara noastră, care a suferit în perioada hitlerismului (...) în vederea obținerii de despăgubiri din partea statului vest-german*”, ocazie cu care au fost înregistrate circa 35.000 de dosare, depuse de Ministerul de Interne al RSR la Ministerul de Interne al RFG, care, însă, nu a acceptat pretențiile de despăgubire.)

Evident, și el era sub supraveghere, iar unele dintre documentele de la CNSAS ne fac să credem că, din când în când, mai scăpa controlului Securității și avea inițiative personale, pentru care nu cerea viza prealabilă. Cel puțin așa reiese dintr-un schimb de informații – din luna octombrie 1983 - între centrală și organele din Sibiu ale Securității, interesate de o călătorie a lui Cioabă în Italia și Iugoslavia, din care aflăm că acesta “*a avut conflicte pe linia vizei de pașapoarte, întrucât a intrat nelegal în Elveția*” și că, însoțit de Bruno Nicolini de la Opera Nomadi (organizație care ține legătura între țigani și statul Italian) și de Mirella Karpati, de la Centro di Studi Zingari, cu care a discutat probleme organizatorice referitoare la preconizatul al patrulea congres al romilor, “*a vizitat un muzeu al victimelor țiganilor din perioada holocaustului în care sunt expuse fotografiile, obiecte din lagărele de exterminare în masă de la Auschwitz, Birkenau, Dachau și altele. Cioabă Ion le-a povestit și despre intenția guvernului antonescian de exterminare a țiganilor din România, prin deportarea forțată în Transnistria, la Bug. La rugămintea numitei Mirella Karpati, Cioabă Ion a acceptat să publice aceste*

⁴ în Manuela Marin, *Romii și regimul comunist din România. Marginalizare, integrare și opoziție*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, vol. II, p. 304.

⁵ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. I, p. 412-413.

lucrări în revista țiganilor din Italia, <Lacio Drum>. Bruno Nicolini, fiind impresionat de suferințele țiganilor din România în perioada antonesciană, lucruri necunoscute de el, i-a sugerat lui Ion Cioabă să trimită și Papei Ioan Paul al II-lea o copie a articolului respectiv și o scrisoare în care să-l roage spre a-l sprijini în obținerea de despăgubiri de la statul german pentru suferințele țiganilor din România, victime ale facismului, lucru acceptat și făcut de către Cioabă Ion (s.m.)⁶.

Abia în noiembrie 1983 Cioabă a relatat organelor de Securitate că în timpul călătoriei “a luat la cunoștință despre preocupările țiganilor din Italia de a obține despăgubiri de la statul german, invocând motivul exterminării din timpul celui de al II-lea război mondial și că a fost sfătuit de RAJKO DURIC, secretarul general al Prezidiului ROMANI UNION, și de BRUNO NICOLINI, conducătorul țiganilor din Italia, să procure date și documente referitoare la aceste acțiuni pe teritoriul țării noastre și să acționeze ca și țiganii din România să primească despăgubiri. După obținerea acestor despăgubiri ROMANI UNION preconizează strângerea fondurilor necesare în vederea construirii unui teatru țigănesc și a unui monument omagial, într-o țară ce va fi stabilită ulterior”. Nota Securității se încheie cu următoarea însemnare: “Acționăm în continuare pentru determinarea lui CIOABĂ ION să nu se angreneze în acțiuni care să afecteze interesele statului nostru”⁷.

Scrisoarea lui Ion Cioabă către Papa Ioan Paul al II-lea a fost trimisă din Italia, în septembrie 1983, acesta descriind experiențele teribile din Transnistria – “clipele de groază pe care le-a trăit în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, imaginile din lagăr care i-au rămas adânc întipărite în memorie cu toate că era abia un copil”. Între acestea se numără episoade de teroare, în care romii au fost percheziționați, fiindu-le luate toate obiectele de preț, escortați de jandarmi până la Prut și “împușcați fără milă” dacă s-au opus confiscării căruțelor, împușcarea bătrânilor și a celor bolnavi din convoaie, ducerea celorlalți în lagăre și adăpostirea lor în bordeie scobite în pământ sau sub cerul liber, expuși frigului, foametei și epidemiilor, mai ales celei de tifos exantematic, moartea, evadarea, cu riscul împușcării sau strivirii lor cu tancurile și în final lipsei de bani pentru a plăti trecerea Prutului. În final, Cioabă îi cerea sprijinul Papei pentru obținerea despăgubirilor⁸. În 1984, într-o notă a Securității din Sibiu se arată că din relatările lui Cioabă reiese că Uniunea Mondială a Romilor a angajat avocați de prestigiu și „acționează pentru obținerea de despăgubiri pentru toți țiganii din Europa care au fost persecutați de naziști”, că suma acceptată de guvernul vest-german pentru fiecare persoană ar fi de aproximativ 15.000 de mărci și că astfel de despăgubiri au fost deja primite “de țiganii din Iugoslavia, Bulgaria și din alte state”⁹.

Eforturile sale au fost dublate în același an de Nicolae Gheorghe, care le-a scris autorităților comuniste, prezentându-le un document referitor la modalitățile de plată a despăgubirilor pe care îl primise de la Asociația Romilor Țigani din Germania și cerându-le să studieze posibilitatea de a solicita aceste compensații pentru victimele romi ale deportărilor în Transnistria, apreciind că, spre deosebire de tentativa eșuată din 1971-1972, există șanse reale pentru obținerea lor, mulțumită acțiunilor organizațiilor internaționale ale romilor guvernul vest-german hotărând să examineze posibilitatea acordării de despăgubiri globale pentru romi într-o sesiune specială a Bundestagului, interesului altor organizații de a media în această problemă, dar și faptului că deja erau acordate despăgubiri financiare individuale unor romi din țări ca Germania și Franța :

“Despăgubirile financiare reglementate prin documentul vest-german se referă la acele persoane care au suferit persecuții rasiale și care nu sunt de origine evreiască, despăgubirile pentru

⁶ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 342-353.

⁷ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 349-350.

⁸ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 355-357.

⁹ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 358-359.

etnicii evrei fiind alocate prin reglementări separate. Ținând cont de această specificare, subsemnatul, vă rog, pe Dumneavoastră și organele în drept, să examineze posibilitatea de a solicita autorităților vest-germane indemnizațiile financiare cuvenite pentru acele persoane din rândul populației de țigani din țara noastră, a căror sănătate a fost vătămată în perioada deportărilor organizate între 1942-1944, perioada în care teritoriul României s-a aflat sub ocupația trupelor germane și în sfera politică a guvernului național-socialist german. (...) **Consider că este atât în interesul țării noastre, cât și a(l) persoanelor care au suferit vătămări ale sănătății lor, să fie organizată, în mod sistematic, acțiunea de identificare a persoanelor, care solicită despăgubiri financiare din partea guvernului RFG, în condițiile cerute de autoritățile germane, precum și în condițiile legale din țara noastră privind obținerea și ciculația valutei (s.m.)**¹⁰.

Tot din acel an datează și o interceptare a unei discuții avute de Ion Cioabă cu medicul legist din județul Sibiu, dr. Ivan, legată de posibilitatea examinării și eliberării unor adeverințe medicale pentru romii care au fost deportați în Transnistria¹¹.

În 1985, când se împlineau 40 de ani de la terminarea războiului, Cioabă a speculat momentul și s-a adresat atât cancelarului RFG, Helmut Kohl, amintindu-i că cererile de despăgubiri de la romii din România din 1970-1972 au rămas fără răspuns, cât și Tribunalului de la Haga, descriind încă o dată experiența deportării ca pe un “*Holocaust uitat*” și un “*infern*”. În scrisoarea către Helmut Kohl, liderul romilor din România pune accent îndeosebi pe ideea că deportarea în Transnistria a fost o politică de natură rasială, însă, mai mult decât atât, șochează termenii neobișnuit de duri în care este ea redactată – inclusiv la adresa conducătorilor germani, cărora le este adresată:

“De ce a fost nevoie de victimele martiriului celor 35.000 Romi din România adăugați celor 600.000 Romi din Europa, adăugați milioanele de oameni de pe patru continente care au pierit sau au fost răniți, care au cunoscut toate formele suferințelor omenesci în anii războiului? În cazul nostru, al Romilor, explicația <rațiunilor militare> sau <politice> a suferințelor nu poate avea nici un credit, căci nomadismul vieții noastre de atunci nu crea nimănui nici o amenințare <politică>. Singura explicație a deportării și a Holocaustului țiganilor este aceea a urii și a persecuțiilor rasiale care, sub masca rațiunilor politice și militare, au cunoscut în timpul războiului o ampleare neegalată nicidecum în istoria omenirii. Responsabilii pentru această cultivare până la demență a urii rasiale au fost ideologii naștiști, care au făcut din exterminarea raselor <inferioare> un punct de bază al politicii oficiale a Germaniei naziste. Autoritățile germane au impus political lor a urii de rasă și detalii <tehnice> ale <soluției finale> tuturor statelor și guvernelor din țările ocupate militar de Germania nazistă, inclusiv guvernului României din acea vreme. Ca și în alte țări europene, noi, țiganii, am devenit dintr-o dată subiectul preocupării <arienilor> de la Berlin de a purifica popoarele ocupate militar de <pericolul> evreilor, al țiganilor, etc. Nu este cazul să ilustrez în detaliu drama trăită de noi în anii războiului și ai deportărilor. Nici nu doresc să cad în greșeala de a pune semnul egalității între guvernul nazist al Germaniei hitleriste și guvernele de azi ale RFG-ului. Totuși în aceste zile de comemorare nu pot să nu gândesc că Holocaustul nostru al țiganilor continuă să rămână un

¹⁰ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 362-363.

¹¹ în cursul discuției, se face referire la persoane “care au rămas invalizi din cauza alimentației cu un tip special de fasole sau de mazăre, stricată, că știu că unii au venit cu niște leziuni nervoase de nu mai mergeau bine”, “unii cu mâinile, alții cu picioarele” – informație care se regăsește parțial și într-o notă de convorbiri între ambasadorul român Constantin Oancea și secretarul german de stat Paul Frank din 1971, din perioada pregătirii vizitei președintelui federal Gustav Heinemann în România, în care primul afirmă că partea română a predate “o documentație convingătoare” pentru solicitarea de despăgubiri, privind categoriile de persoane care au suferit direct de pe urma persecuțiilor naziste, bunurile de care au fost deposedate persoane și autorități din România, “experiențe pseudo-medicale” și respectiv “persoane internate și hrănite cu mazăre furajeră la Wapniarka” (în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 395).

Holocaust <uitat>, că nici până azi, după 40 de ani de la sfârșitul războiului, oficialitățile RFG nu au recunoscut pe deplin responsabilitatea morală, legală și umanitară pe care Germania a avut-o în persecutarea rasială și în exterminarea unui jumătate de million de Romi în Europa. Guvernul postbelic al RFG a dat dovadă de umanitarism și generozitate, despăgubind material pe victimele dintre Evrei ale persecuțiilor rasiale. Suntem noi, Romii, mai puțin îndreptățiți la astfel de despăgubiri morale și materiale pentru suferințele noastre? Continuăm noi să fim socotiți mai puțin <oameni> în ochii celor care hotărâsc asupra responsabilității Germaniei în cazurile de genocid? <Uitarea> martiriului nostru, al Țiganilor, nu știrbește oare credibilitatea morală și politică a declarațiilor oficialilor germani privind nerepetarea în viitor a actelor de discriminare și persecuții rasiale comise de naziști în timpul războiului? (s.m.)”¹².

În scrisoarea adresată Tribunalului de la Haga, pe care personal o consider o mostră de presiune internațională pe un subiect, Ion Cioabă reia ideea tragismului deportării romilor din România, ca efect al ideologiei și măsurilor luate de autoritățile naziste, el întrebându-se retoric dacă este moral să fie ținut “uitat” Holocaustul romilor, iar autoritățile din RFG – pe care vrea să le aducă în fața instanței internaționale pentru a obține “despăgubiri morale și financiare”- “să continue să nege caracterul rasist al măsurilor de deportare a Romilor din toate țările Europei”. O altă acuză este cea de discriminare din partea guvernului vest-german, care a oferit despăgubiri altor “popoare persecutate în timpul războiului”, dar nu și romilor. El pune în antiteză autoritățile românești - care, spune Cioabă, nu au nicio responsabilitate pentru deportare și totuși “au oferit tot sprijinul” - cu cele germane:

“Pentru noi nu este nici o îndoială că responsabilitatea morală și legală pentru Holocaustul Romilor, inclusiv pentru deportarea Romilor nomazi din România, o au ideologia și autoritățile oficiale naziste ale acelei perioade. Ei au impus pretutindeni în Europa o politică de ură rasială, de persecuții și distrugere. Până la venirea trupelor naziste în România, noi, Romii, am trait în bună înțelegere cu populația locală și cu autoritățile românești. Numai după ocuparea germane a țării, discriminarea rasială a devenit publică, iar persecuțiile rasiale au fost impuse asupra evreilor și romilor. Ocupanții germani au impus autorităților românești ale vremii <soluția germană> de a rezolva așa-numita problemă rasială, <soluția finală>: deportarea, omorârea în masa, genocidul. Aceste acțiuni au fost luate oriunde autoritățile germane au fost prezente, în toate țările europene unde și-au impus dominația. Faptul că ocupanții germani sunt responsabili pentru suferințele Romilor este dovedit și de faptul că după retragerea lor, noi, Romii deportați, ne-am putut reîntoarce în țară și la casele noastre; am fost bine primiți de foștii noștri vecini, iar autoritățile românești ne-au oferit tot sprijinul și ajutorul necesar pentru a ne vindeca rănilor deportării și pentru a începe o viață nouă, mai omenească. Rănilor fizice sunt vindecate acum, dar nu și rănilor morale și psihice. Este moral să ținem <uitat> Holocaustul Romilor? Este moral ca guvernul RFG de azi să continue să nege caracterul rasist al măsurilor de deportare a Romilor din țările Europei? Noi, Romii din România și din toate țările Europei, cerem despăgubiri morale și financiare din partea guvernului RFG. De ce astfel de despăgubiri au fost oferite altor popoare persecutate, iar Romilor nu li se oferă? Sunt Romii discriminați și în prezent? Iată de ce noi, Romii din România, care am cunoscut deportarea, am încercat să obținem reparații morale și materiale din partea Germaniei, pentru pierderile materiale suferite în timpul deportării. Până în prezent noi nu am primit răspuns la aceste cereri. Vrem să aducem și acest fapt în fața Tribunalului Internațional pentru a cere un răspuns definitiv din partea RFG. Noi credem că cel mai potrivit răspuns este cel de a primi despăgubirile de care suntem îndreptățiți, legal, moral și umanitar. Dacă este nevoie putem să prezentăm guvernului RFG documentele legale și oficiale privind deportarea noastră în timpul ocupării naziste a României. Dar

¹² în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 341-344.

este necesar ca o instanță legală de prestigiu, așa cum este Tribunalul Internațional, să pronunțe hotărârea ei privind responsabilitatea RFG de a plăti reparațiile materiale la care avem dreptul. Iată de ce am venit aici, acesta este răspunsul pe care vrem să-l ducem înapoi la comunitățile de Romi din care face parte. Vă mulțumesc pentru posibilitatea oferită de a mă adresa Tribunalului Internațional de la Haga (s.m.)¹³”.

Din 1985 datează două vizite în România ale lui Rajko Duric, secretarul general al Prezidiului Uniunii Internaționale a Romilor. Astfel, în februarie, acesta, însoțit de Bota Tomasevic, directorul editurii iugoslave “*Literatura și viața*” s-a întâlnit la Timișoara, conform unei note a Inspectoratului Județean Timiș de Securitate, cu Nicolae Gheorghe, în cursul căreia i-a sugerat ca la al patrulea Congres mondial al romilor să participe și o delegație din RSR și de asemenea a abordat problema despăgubirilor RFG pentru romii deportați în cel de Al Doilea Război Mondial, “*inclusiv a celor din România, susținând că ar fi oportună formularea de către colectivitățile de țigani a unor cereri speciale pentru obținerea de despăgubiri*”¹⁴. În același an, în noiembrie, Ion Cioabă informa Securitatea asupra conținutului discuțiilor pe care le-a avut acasă la el cu Rajko Duric, legate de problema despăgubirilor – practic un plan de acțiune care viza întâlniri ale unor delegații ale acestora cu alte organizații internaționale și cu guvernul de la Bonn. Se menționa că Helmut Kohl a primit deja delegație condusă de Romani Rose, vicepreședintele Prezidiului Uniunii Romilor, însăcinat cu probleme legate de reparațiile financiare și că urma ca guvernului RFG să îi fie prezentat un studiu referitor la “*persecuțiile rasiale suferite de romi în timpul dominației fasciste, statistica victimelor Romi din diferite țări, drepturile acestora și ale urmașilor lor, în conformitate cu legislația RFG privind despăgubirile materiale și financiare ale celor care au suferit persecuții rasiale*”, elaborate cu sprijinul UNESCO, care ar urma să administreze o parte din despăgubiri pentru a dezvolta în acestea “*programe cultural-educative destinate modernizării modului lor de viață, ridicării nivelului cultural etc*”. Cioabă oferea detalii și despre susținătorii acestei cauze din întreaga lume, dar și unele ceva mai tehnice:

“R. Durici mi-a spus că sunt două tipuri de situații. Prima se referă la despăgubirile individuale, care se acordă acelor persoane care au fost internate în lagăre de concentrare sau care au rămas invalizi, cu sănătatea deteriorată în urma deportării în lagăre. O altă situație este cea a despăgubirilor globale pentru deportările în masă la care au fost supuși Romii din țări ca Iugoslavia, Ungaria, România, Bulgaria, aflate sub ocupația militară a Germaniei în perioada războiului. În această situație trebuie documentat numărul țiganilor deportați, locul deportării, numărul victimelor, pagubele materiale suferite, etc. R. Durici mi-a spus că organizațiile Romilor din Serbia și Ungaria au întocmit astfel de statistici și studii documentare pe care le-au prezentat autorităților vest-germane prin intermediul Uniunii Romilor. Delegații ale Romilor din aceste țări au mers în Germania și au fost ajutate de către Romani Rose în contactarea autorităților germane. Documentele prezentate de delegațiile Romilor au fost în prealabil analizate de avocați specializați în aceste probleme, angajați de Uniunea Romilor în acest scop. (...) El mi-a spus că Prezidiul Uniunii Romilor tratează cu Guvernul RFG pentru obținerea despăgubirilor globale; trebuie însă ca reprezentanții ai Romilor din fiecare țară să se adreseze separat Guvernului RFG pentru a obține despăgubiri financiare pentru Romii din țara respectivă. Dacă în cursul anului viitor nu reușim să prezentăm cererile noastre la autoritățile RFG s-ar putea să pierdem drepturile noastre, deoarece există o <concurență> pentru fondurile sociale (ce vor fi alocate ca reparații) între diferitele organizații de Romi existente pe plan internațional”¹⁵

¹³ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 336-340.

¹⁴ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 374-375.

¹⁵ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 347-348.

În aprilie 1986, președintele Uniunii Internaționale a Romilor, Rajko Duric, l-a informat pe Cioabă cu privire la ordinea de zi provizorie a Congresului al patrulea, pregătit de Prezidiu, între care “aprobarea rezoluțiilor ce urmează a fi prezentate de Uniunea Romilor guvernului RFG în legătură cu reparațiile financiare la care poporul rom este îndreptățit ca urmare a persecuțiilor și a suferințelor rasiale în perioada nazismului”¹⁶.

În urma participării la ședința Prezidiului Uniunii Mondiale a Romilor, care a avut loc în iunie 1986 la Sarajevo, în Iugoslavia, Ion Cioabă a furnizat Securității o notă amănunțită cu privire la care discutate acolo, din care reținem că trimisul lui Romani Rose (care se afla “la Bonn pentru a primi despăgubiri datorate Holocaustului Romilor din Franța”), Wenzel Frölien, “a reamintit că dânsul ar putea ca Romii din România să-și dobândească despăgubirile datorate Holocaustului din timpul celui de Al Doilea Război Mondial”¹⁷. Mai mult, potrivit informării făcute de Cioabă, o discuție pe aceeași temă a mai fost purtată cu Frölien și cu Sait Balici, președintele Romani Union, cel din urmă exprimându-și dorința de a veni în România oficial, pentru a discuta cu organele în drept de la București, în luna iulie, însoțit de Romani Rose, Wenzel Frölien și un avocat.

“În cadrul Prezidiului dl. Frölien mi-a cerut să-i dau o împuternicire să poată să meargă împreună cu Sait Balici la autoritățile din RFG și să se intereseze de acești bani. Răspunsul meu a fost acela că fără acordul Romilor din țara mea nu pot să dau această împuternicire și urmează să mă consult cu ei.”¹⁸

Un punct culminant l-a constituit vizita în România a lui Sait Balici din 19-25 februarie 1989, când acesta a vizitat romii din Sibiu, București, Craiova, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu și Strehaia, luând cuvântul peste tot pentru a vorbi despre teme de interes, între care și despre despăgubirea pentru suferințele celor deportați “la Bug”, reflectată în adrese ale Securității și note informative semnate de Cioabă¹⁹.

În martie 1989, Cioabă i-a adresat o scrisoare președintelui comunist Nicolae Ceaușescu, cerând sprijinul autorităților române pentru întocmirea documentației necesare care să susțină pretenția la despăgubiri de la statul vest-german a romilor din România deportați în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, afirmând, între altele, că “datorită influenței opiniei publice în această problemă și datorită angajamentelor asumate de RFG față de Uniunea Internațională a Romilor, autoritățile RFG au acceptat posibilitatea alocării unei sume de aproximativ 7 milioane de mărci, ca despăgubire globală pentru daunele fizice și morale suferite de țiganii din România în perioada anilor de deportare. Autoritățile RFG insistă ca această despăgubire să fie alocată prin intermediul unei asociații a țiganilor din România care împreună cu autoritățile de stat din RSR să gireze folosirea acestor bani în scopuri educative, culturale, de asistență socială, pentru indivizi și colectivități de țigani din România. Deoarece în negocierile cu RFG nu s-a implicat nici o astfel de asociație a țiganilor din România, autoritățile RFG consideră că nu au cui să plătească sumele de bani menționate”²⁰.

Potrivit aceleiași surse, în discuțiile cu statul vest-german, Uniunea Internațională a Romilor s-a oferit să medieze folosirea fondurilor, dat fiind că el, Cioabă, reprezenta România, ca membru în Prezidiul organizației, iar “unul dintre obiectivele vizitei lui Sait Balici în România a fost cel de a obține un acord din partea subsemnatului, a altor țigani foști deportați, al urmașilor acestora, pentru ca, în continuare, Uniunea Internațională a Romilor să fie mediator al cererilor de despăgubire din

¹⁶ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 305.

¹⁷ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 319.

¹⁸ Idem

¹⁹ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 323-332.

²⁰ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 379-380.

partea RFG și eventual, garant al folosirii acestora în folosul țiganilor din România”²¹. În continuare, Cioabă sublinia că organizația “poate să acorde sprijin ca un canal de comunicare și informare, dar nu poate să se constituie ca beneficiar și garant al folosirii fondurilor bănești pe care autoritățile RFG consimt să le acorde, ca despăgubiri și reparații morale și financiare, colectivităților de țigani din România”, acest rol de administrare a fondurilor putându-l avea doar “organizațiile de stat ale României care răspund de activitățile culturale, educative, etc. de care beneficiază și țiganii din țara noastră, ca cetățeni români”²².

Se pare însă că intervențiile la autoritățile comuniste ale României au avut exact efectul contrar celui așteptat. Un raport din mai 1989 al Departamentului Securității statului în problema “naționaliștilor țigani” decida ca liderul rom “Cioabă Ion va fi determinat să renunțe la preocupările privind obținerea și transmiterea de date și informații către Romani Union în legătură cu obținerea unor eventuale despăgubiri din partea R.F. Germania, pentru a se evita crearea de situații defavorabile țării noastre pe plan internațional(s.m.)”²³.

Este evident că presiunile făcute de organizația internațională romă a iritat în cele din urmă statul vest-german, poziția autorităților comuniste românești – în totală contradicție cu cea de la începutul anilor '70 - fiind dictată, posibil, nu numai de cea a RFG, dar și de precedentul cu documentele descoperite ca falsificate. Nu în ultimul rând, problema despăgubirilor putea părea, din nou, mai puțin atractivă pentru autoritățile de stat, din moment ce nu puteau dispune ele însele de fondurile respective.

Dincolo de evoluția în timp a acestui subiect, cererile transmise reconstituie tabloul sumbru al deportării în Transnistria a mii de romi din România în perioada 1942-1944. În cartea editată de cercetătoarea clujeană și publicată în 2017 sunt strânse zeci de mărturii documentare ale unor romi și urmași ai acestora deportați în Transnistria, în care se subliniază caracterul rasial al politicilor cărora le-au căzut victime (ceea ce arată că erau conștienți de condiția ca tragedia lor să fie motivată rasial). În cursul prezentării faptelor pentru care cer despăgubiri, romii și urmașii acestora fac referire atât la bunuri materiale confiscate, cât și la “muncă obligatorie sub pază”, „muncă forțată în tranșee” sau „la câmp și la pădure”, îmbolnăviri și decese ale unor membri ai familiei, inclusiv “4 copii de vârste diferite între 6 luni și 8 ani”, “din cauza mizeriei și condițiilor inumane de trai / din lagăr” la care au fost supuși, a gerului și a tifosului²⁴.

După 1989, s-au înregistrat noi demersuri în vederea obținerii de despăgubiri de la statul german și cel român, subiectul fiind de actualitate și în prezent, dar însoțite de controverse legate de persoana și acțiunile pe această linie ale lui Dorin Cioabă, nepotul și moștenitorul lui Ion Cioabă.

BIBLIOGRAPHY

Marin, Manuela, *Romii și regimul comunist din România. Marginalizare, integrare și opoziție*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, volumele I și II.

Hodor, Mădălin, *Securitatea și problema despăgubirilor de război*, partea I, a II-a și a III-a, publicate în *Revista 22* în lunile mai și iunie 2015.

²¹ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 380.

²² ibidem

²³ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. I, p. 98.

²⁴ în Manuela Marin, *op.cit.*, vol. II, p. 437-512.